

GƏNC ALİMLƏRİN TRIBUNASI

ABŞERONDA VƏ ŞİRVANDA ÜZVİ VƏ MİNERAL GÜBRƏLƏRİN İNNABIN FENOFAZALARININ İNKİŞAFINA TƏSİRİ

G.C. MƏMMƏDOVA, dissertant
AzET BSBI - nin Abşeron Subtropik Bitkilər Təcrübə Stansiyası

Azərbaycanda innab bitkisi qədim zamanlardan becərilir. Innab ən çox Abşeronda, Şirvanda, Şəki-Zakatalada, Respublikamızın cənub bölgələrində və Naxçıvan MR-da yayılmışdır. Innab bitkisi uzun ömürlü (100 yaşlı), hər il məhsul verən qiymətli subtropik bitkidir. 2003-cü ildən tərəfimizdən innab bitkisinin inkişafına, məhsuldarlığına, meyvələrinin kimyəvi tərkibinə, keyfiyyətinə, üzvi və mineral gübrələrin təsiri öyrənilir. Bu məqalədə innabın (Nəsimi sortu) fenoloji fazalarının inkişafına üzvi və mineral gübrələrin təsiri (1 və 2 saylı cədvəllərdə) göstərilmişdir.

Cədvəllərdən görünür ki, Abşeronda və Şirvan zonasında müxtəlif variantlarda müxtəlif günlərdə başlanmışdır. Qönçələmə fazası Şirvanda may ayının 18-dən 26-na qədər davam etmişdir.

Abşeronda isə bu faza mayın 23-dən 28-nə qədər davam etmişdir. Abşeronda qönçələnmə fazası 8-ci variantda nəzarətə nisbətən (1-ci variant) 5 gün, Şirvanda

isə 8 gün tez başlanmışdır. Digər variantlarda da qönçələnmə fazası nəzarətə nisbətən 2-3 gün tez başlamışdır.

Çiçəkləmə fazası variantlarda (Abşeron) iyunun 11-dən 17-nə qədər qeydə alınmışdır. Şirvanda isə bu faza iyunun 07-dən 13-nə qədər davam etmişdir. Çiçəkləmə fazası Abşeronda 26.VIII-dən 04.IX - qədər Şirvanda isə bu faza 27.VIII-dən 05.IX-a qədər davam etmişdir. Üzvi və mineral gübrə verilmiş digər variantlarda da nəzarətə nisbətən çiçəkləmə fazası Abşeronda və Şirvanda tez başlanmışdır.

Meyvələrin yetişməsi fazası Abşeronda nəzarət variantı 20.X-da, üzvi və mineral gübrə verilmiş digər variantlarda isə 13-19.X-da başa çatmışdır.

Şirvanda isə bu faza nəzarətdə 17.X-da, digər variantlarda isə 09-16.X-da başa çatmışdır. Yarpaqların tökülməsi fazası Abşeronda 14.XI-da, Şirvanda isə 10-17.XI-da başa çatmışdır.

Cədvəl 1.

Abşeronda boz-qonur torpaqlarda innab (Nəsimi sortu) bitkisi üzərində aparılan fenoloji müşahidələr (2003-2005-ci illər orta rəqəmi)

№	Təcrübələrin variantı	Qönçələrin əmələ gəlməsi	Çiçəkləmə			Meyvələrin yetişməsi		Yarpaqların tökülməsi		Vegetasiya müddəti
			Başlama	Kütləvi	Son	Tək-Tək	Kütləvi	Başlama	Son	
1	Nəzarət-gübrəsiz	28.05	17.06	22.06	08.09	18.09	20.10	09.10	14.11	171
2	Peyin - 20 t/ha	25.05	11.06	16.06	28.08	13.09	13.10	14.10	19.11	179
3	Bitki qalığı - 20 t/ha "Abşeron"	27.05	13.06	19.06	29.08	16.09	18.10	12.10	16.11	74
4	YSQQ - 20 t/ha	27.05	14.06	20.06	01.09	17.09	18.10	12.0	16.11	174
5	Abşeron kanalının Lili - 20 t/ha	27.05	13.06	19.06	31.08	18.09	17.10	13.0	18.11	176
6	Peyin 5 t/ha + bitki qalığı 5 t/ha + YUQQ 5 t/ha + Abşeron kanalının Lili 5 t/ha	28.05	15.06	21.06	04.09	16.09	19.10	12.0	17.11	174
7	N ₁₀₀ P ₄₀ K ₇₀ (20 t güb. ekvival)	28.05	13.06	20.06	04.09	16.09	18.10	12.10	17.11	174
8	N ₅₀ P ₂₀ K ₃₅ +20 t/ha üzvü gübrə	23.05	11.06	16.06	26.08	11.09	13.10	17.10	21.11	183

Cədvəl 2.

Şirvan zonasının boz-çəmən torpaqlarında innab (Nəsimi sortu) bitkisi üzərində aparılan fenoloji müşahidələr (2003-2005-ci illərin orta rəqəmi)

№	Təcrübələrin variantı	Qönçələrin əmələ gəlməsi	Çiçəkləmə			Meyvələrin yetişməsi		Yarpaqların tökülməsi		Vegetasiya müddəti
			Başlama	Kütləvi	Son	Tək-Tək	Kütləvi	Başlama	Son	
1	Nəzarət-gübrəsiz	26.05	13.06	21.06	05.09	16.09	17.10	05.10	10.11	169
2	Peyin - 20 t/ha	20.05	07.06	11.06	27.08	08.09	11.10	11.10	16.11	181
3	Bitki qalığı - 20 t/ha "Abşeron"	23.05	09.06	16.06	28.08	09.09	14.10	08.10	13.11	175
4	YSQQ - 20 t/ha	22.05	10.06	17.06	30.08	09.09	13.10	07.10	13.11	176
5	Abşeron kanalının Lili - 20 t/ha	21.05	09.06	16.06	29.08	12.09	13.10	09.10	14.11	178
6	Peyin 5 t/ha + bitki qalığı 5 t/ha + YUQQ 5 t/ha + Abşeron kana- lının Lili 5 t/ha	24.05	11.06	18.06	21.09	14.09	15.10	08.10	14.11	175
7	N ₁₀₀ P ₄₀ K ₇₀ (20 t güb. ekvival)	23.05	11.06	17.06	30.08	12.09	16.10	08.10	14.11	176
8	N ₅₀ P ₂₀ K ₃₅ +20 t/ha üzvü gübrə	18.05	07.06	12.06	28.08	07.09	09.10	13.10	17.11	184

Bu faza həm Abşeronda, həm Şirvanda nəzarətə nisbətən müxtəlif üzvi və mineral gübrə verilmiş variantlarda 2-7 gün gec başa çatmışdır.

Apardığımız çoxillik təcrübələrə əsasən müəyyən edilmişdir ki, Abşeronda innab bitkisinin vegetasiya

müddəti 171-183 gün, Şirvanda isə 169-184 gün davam etmişdir. Vegetasiya müddətinin müxtəlif olması bitkiyə verilmiş üzvi və mineral gübrələrin təsiri olmuşdur. Bunu 1 və 2 sayılı cədvəllərə baxmaqla müəyyən etmək olar.

TORPAQ NƏMLİYİNİN NAR BİTKİSİNİN MƏHSULDARLIĞINA VƏ MEYVƏLƏRİN ƏMTƏƏ KEYFİYYƏTİNƏ TƏSİRİ

M.M. ƏLİYEV, dissertant
Azərbaycan ET BSBI

Nar (*Punica granatum L*) adını Karfogen koloniyasında yaşayan qədim yunan xalqlarının adlarından götürülüb. O çox qiymətli Subtropik meyvə bitkisi olaraq Azərbaycanda qədim zamanlardan becərilir.

Nar şirəsində 19% qədər şəkər (qlukoza, fruktoza), 4%-a qədər limon turşusu, 0,2% pektin maddələri, E, C, B₁, PP vitaminləri vardır. Qədim zamanlardan xalq təbabətində onun kökündən, qabığından, budaq və çiçəklərindən, meyvələrindən bir çox xəstəliklərin müalicəsində istifadə edilir.

Abu Əli İbn Sinanın "Müalicə elm qanunda" nar və nar kollarının 150-yə qədər müalicə dərmanlarında adları çəkilir.

Narçılıq Azərbaycanda bu gün kənd təsərrüfatlarının iri əmtəəlik sənaye sahəsinə çevrilmişdir. Respublikamızın əksər rayonlarında nar becərilməsi üçün əlverişli torpaq-iqlim olmasına baxmayaraq sənaye əhəmiyyətli nar bağları Şirvan və Mil-Qarabağ bölgələrində yerləşir. Hazırda respublika və şəxsi həyətəyini bağlarda nar təsərrüfatlarının sahəsi 5700 hektara yaxındır.

Narın qədim zamanlardan becərilməsinə baxmayaraq onun məhsuldarlığı çox aşağıdır. Bunun əsas səbəblərindən biri nar bitkisinin düzgün suvarma rejiminin olmaması idi. Narın quraqlığa davamlı olmasına baxmayaraq bu bitki istini və nəmliyi çox sevir. Deyirlər: "Nar ayağını suda, başını günəşdə sevir".

Uzun müddətdir Az.BSBETİ-nun Göyçay dayaq məntəqəsinin nar bağlarında Bala Mürsəl, Qırmızı qabıq və Çəhrayı Gülöyşə sortları üzərində apardığımız təcrübədə bunun şahidi olduq. Təcrübə aparılan bağ 1978-ci ildə salınıb, kolların qida sahəsi 5 x 5 m. Sahədə torpaq açıq şabalıdı rəngli, ağır gillicədir.

Torpağın tarla su tutumu 33%, həcmi çəkisi -1,41, xüsusi çəkisi 2,69 - bərabərdir.

1.Suvarma torpağın tarla su tutumunun (TST) - 60%-da (şərti nümunə).

2.Suvarma iyul ayına kimi TST-un 60%-da, sonra vegetasiyanın sonuna qədər TST-un 80%-da.

3.Suvarma TST-un 80%-da.

4.Suvarma iyula qədər TST-un 80%-da, sonralar isə TST-un 60%-da aparılır.

Suvarmalar sahədə şırım üsulu ilə aparılır.

Havanın iqlim şəraitindən asılı olaraq tədqiqat illərində aparılan suvarmaların sayı variantlar üzrə orta hesabla belə olmuşdur:

Nisbi nümunə variantında -2-3, 2 və 4-cü variantlarında 4-5, 3 - №-li variantda isə 6-8 suvarma aparılmışdır.

Orta suvarma norması, hektara 650-700 m³ bərabər olmuşdur. Məqalədə variantlarda əsas göstəricilərdən məhsuldarlıq və meyvənin əmtəə keyfiyyəti verilir.

Təcrübə işlərinin nəticəsi göstərir ki, suvarmanın miqdarı artdıqca kollarda məhsul da yüksəlir. Onu aşağıdakı cədvəldən görmək olar. Cədvəldə nisbi nümunə və çoxsuvarılan variantların nəticələri müqayisə edilir.

Cədvəl 1.

Suvarmanın nar kollarının məhsuldarlığına təsiri.

Sortlar	Suvarma miqdarı	Torpağın tarla su tutumu (TST)	Məhsuldarlıq		Təcrübə dəqiqliyi %	Artım	
			Ağacdan kq.	s/ha		s/ha	%
Qırmızı qabıq	2-3	60-65%	8,2	33,1	3,05	-	-
	6-8	80-85%	14,1	56,4	2,92	23,3	70,3
Çəhrayı gülöyşə	2-3	60-65%	10,1	40,4	3,08	-	-
	6-8	80-85%	17,6	70,6	2,03	30,2	74,7
Bala Mürsəl	2-3	60-65%	9,5	39,2	2,75	-	-
	6-8	80-85%	16,9	67,6	3,10	21,4	56,0

Cədvəldən göründüyü kimi məhsuldarlıq çox suvarılan (6-8) kollarda, az suvarılan (2-3) kollara nisbətən hər üç sort narda yüksək olur. Belə ki, hektardan artım:

Qırmızı qabıq sortunda 23,3 sentner (70,3%), Çəhrayı gülöyşə sortunda 30,2 sentner (74,7%), Bala Mürsəl sortunda isə 21,4 sentner (56%) olmuşdur.

Təcrübədə qarşıya qoyulan məqsədlərdən biri də, məhsuldarlığın yüksəlməsinin meyvələrin əmtəə keyfiyyətinə təsirini bilmək idi. Bunun üçün 1990-1995-ci illərdə hər sortun 50 ədəd meyvəsi üzərində mexaniki və biokimyəvi müayinələr aparılmışdır, nəticələri 2 sayılı cədvəldə göstərilir.